

พลังทางสังคมในการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำลำปะทาวตอนล่างจังหวัดชัยภูมิ แบบมี
ส่วนร่วม บนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน
Social Power in Participatory Management of the Lower Lam Pa Thao
Watershed, Chaiyaphum Province, Based on Local Wisdom for Sustainable
Community Economic Development

ศศิธร ถีสุงเนิน

Sasithorn Theesoongnern

เกศสุตา โภคานิตย์

Katesuda Phokanit

กิฬา หนูยศ

Keela Nooyot

เกรียงศักดิ์ โชควรรกุล

Kriangsak Chokvorakul

อาจารย์ประจำ คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

Lecturer, Faculty of Arts and Science, Chaiyaphum Rajabhat University

E-mail: sasitorn@cpru.ac.th

โทร. 0969149693

Received: 26 September 2025; Revised: 25 April 2026; Accepted: 25 April 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบท สถานการณ์ และปัญหาการใช้ประโยชน์ลุ่มน้ำลำปะทาวตอนล่าง ศึกษากระบวนการสร้างพลังทางสังคมในการจัดการทรัพยากรน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น และหาแนวทางพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน ผลการวิจัยพบว่า ลุ่มน้ำลำปะทาวมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจและวิถีชีวิตชุมชน แต่ประสบปัญหาปริมาณน้ำลดลง มลพิษ และการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน การจัดการน้ำในอดีตที่ยึดภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกแทนที่ด้วยโครงการรัฐที่ขาดการมีส่วนร่วม ทำให้เกิดข้อจำกัดและความขัดแย้ง

กระบวนการสร้างพลังทางสังคมในการจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำลำปะทาวแบบมีส่วนร่วมบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก 1) ปัจจัยพื้นฐาน ได้แก่ ทุนทางสังคมและภูมิปัญญาท้องถิ่น และองค์ความรู้ชุมชน “ระหัดวิดน้ำ” 2) กลไกการมีส่วนร่วม ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่ร่วมคิด วางแผน ปฏิบัติ จนถึงการจัดทำธรรมนูญชุมชน และ 3) กระบวนการสนับสนุน ผ่านการจัดการความรู้ การบูรณาการองค์ความรู้สมัยใหม่ การจัดตั้งองค์กรชุมชน (กลุ่มนาระหัด) การสื่อสารและสร้างความเข้าใจ และการสร้างข้อตกลงร่วมกันผ่านเวทีประชาคม กลไกเหล่านี้เสริมสร้างศักยภาพชุมชนและความยั่งยืนในการจัดการทรัพยากรน้ำ

แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืนที่ได้จากการวิจัย คือการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับองค์ความรู้สมัยใหม่ ภายใต้การนำที่เข้มแข็งและการมีส่วนร่วม การสืบทอดองค์ความรู้ เพื่อเสริมสร้างความ

มั่นคงทางทรัพยากรน้ำ ความมั่นคงทางอาหาร รายได้ และความสามารถของชุมชนในการพึ่งพาตนเองและปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: พลังทางสังคม, การจัดการทรัพยากรน้ำ, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, เศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน

Abstract

This study aims to examine the context, situation, and challenges of the utilization of the lower Lam Phatow river basin, explore the process of building social capital in water resource management based on local wisdom, and identify strategies for sustainable community economic development. Using a mixed-methods research approach, the findings reveal that the Lam Phatow river basin plays a crucial role in the community's economy and way of life, yet faces challenges such as declining water levels, pollution, and land use changes. Traditional water management practices based on local wisdom have been displaced by state-led projects that lack community participation, leading to limitations and conflicts.

The process of building social capital for participatory water resource management in the Lam Phatow river basin based on local wisdom consists of three key components: (1) foundational factors, including social capital, local wisdom, and the community knowledge of "Rahat Widh Nam" (traditional water-lifting techniques); (2) mechanisms for participation, ranging from collaborative planning, implementation, to the creation of a community constitution; and (3) supportive processes, involving knowledge management, integration of modern knowledge, establishment of community organizations (such as the "Rahat" rice farming group), communication, and consensus-building through community forums. These mechanisms enhance the community's capacity and sustainability in water resource management.

The proposed approach for sustainable community economic development, as derived from the research, is the integration of local wisdom with modern knowledge under strong leadership and active participation. The preservation and transmission of knowledge strengthen water security, food security, income generation, and the community's ability to be self-reliant and adapt to changing conditions sustainably.

Keywords: Social Power, Water Resource Management, local wisdom, Sustainable Community Economy

บทนำ

น้ำเป็นทรัพยากรสำคัญต่อการดำรงชีวิตและการพัฒนาเศรษฐกิจสังคม แต่ในช่วงห้าทศวรรษที่ผ่านมา การขยายตัวของประชากรและเศรษฐกิจส่งผลให้ความต้องการใช้น้ำเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ก่อให้เกิดปัญหาการจัดการน้ำไม่เพียงพอและคุณภาพน้ำเสื่อมโทรม ในอดีตสังคมไทยมีทัศนคติว่าน้ำเป็นทรัพยากรที่มีอยู่มากมาย

และใช้ได้โดยเสรี ส่งผลให้เกิดการใช้น้ำอย่างสิ้นเปลืองและไร้ประสิทธิภาพ (สุนทร ปัญญะพงษ์, 2554)

ประเทศไทยมีการใช้น้ำในภาคการเกษตรสูงกว่าร้อยละ 70 ของการใช้น้ำทั้งหมด ประกอบกับการเสื่อมโทรมของแหล่งน้ำตามธรรมชาติและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เพิ่มความเสี่ยงต่อภัยแล้งและอุทกภัยทำให้การขาดแคลนน้ำเป็นปัญหาต่อเนื่อง นโยบายบริหารจัดการน้ำของภาครัฐที่ผ่านมามุ่งเน้นแนวทางวิศวกรรม เช่น การสร้างเขื่อนและฝาย ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะพื้นที่และขาดการวิเคราะห์ในภาพรวม ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งทางสังคม เช่น กรณีเขื่อนปากมูล เขื่อนราษีไศล และเขื่อนลำปะทาว สะท้อนปัญหาความไม่เป็นธรรมในการจัดสรรทรัพยากรน้ำ

ลุ่มน้ำลำปะทาวเป็นแหล่งน้ำสายหลักที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในจังหวัดชัยภูมิ ประกอบด้วยเขื่อน 2 แห่ง คือ เขื่อนบน ขนาดความจุน้ำ 44 ล้านลูกบาศก์เมตร และเขื่อนล่าง ขนาดความจุน้ำ 14 ล้านลูกบาศก์เมตร ใช้ในการผลิตไฟฟ้าและจัดสรรน้ำเพื่อการเกษตรและการประปาในจังหวัดชัยภูมิ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.), 2568) แต่ปริมาณน้ำลดลงอย่างต่อเนื่องจากการผันน้ำไปแหล่งอื่น และการรุกรานทางน้ำ โครงการขุดลอกลำปะทาวปี 2561 สร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชน รวมถึงการทำลายภูมิปัญญาระหัดวิดน้ำของชาวบ้าน (Thai PBS ออนไลน์, 2566) การบริหารจัดการน้ำที่ยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ได้แก่ ชุมชนท้องถิ่น กลุ่มเกษตรกร องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคธุรกิจ และหน่วยงานรัฐ การมีส่วนร่วมดังกล่าวช่วยลดความขัดแย้งและเสริมสร้างทุนทางสังคม โดยการรวมพลังจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ศักยภาพชุมชน และวัฒนธรรมท้องถิ่น (ประมุข ศรีชัยวงษ์, 2566) การจัดการน้ำที่ยั่งยืนควรดำเนินการบนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยเน้นความร่วมมือของเครือข่ายภาคประชาชนและภาครัฐผ่านกลไกการเชื่อมประสานงานที่มีประสิทธิภาพ การจัดทำกฎระเบียบที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วม และการสร้างความเชื่อมั่นระหว่างภาคีเครือข่าย การศึกษาพลังทางสังคมในการจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำลำปะทาวตอนล่าง จังหวัดชัยภูมิ ภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงมีความจำเป็นเพื่อสร้างแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่ยั่งยืน ลดความขัดแย้งทางสังคม และเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศ

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาบริบท สถานการณ์ สภาพปัญหาการใช้ประโยชน์ลุ่มน้ำลำปะทาวตอนล่าง
- 2) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างพลังทางสังคมในการจัดการทรัพยากรน้ำบริเวณลุ่มน้ำลำปะทาวตอนล่าง แบบมีส่วนร่วมบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 3) เพื่อศึกษาแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืนโดยใช้พลังทางสังคมในการจัดการลุ่มน้ำลำปะทาวตอนล่าง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงผสมวิธีโดยการวิจัยเชิงปริมาณ การวิจัยเชิงคุณภาพ มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงผสมวิธี โดยการวิจัยเชิงปริมาณ การวิจัยเชิงคุณภาพ มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

ประชากร ได้แก่ ประชาชนที่เป็นหัวหน้าของครัวเรือนหรือผู้แทนของครัวเรือนในหมู่บ้านนาไโก่เขา

หมู่ที่ 6 ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง บ้านเสี้ยวน้อย หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านเล่า อำเภอเมือง บ้านนาฝาย หมู่ที่ 3 บ้านนาฝาย หมู่ที่ 6 และบ้านหนองแขว หมู่ที่ 4 ตำบลนาฝาย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ จำนวน 1,069ครัวเรือน โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Stratified Random Sampling) ใช้สูตรคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่างของ R.V. krejcie และ R.W. Morgan (1970) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 283 คน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) จำนวน 50 คน ประกอบด้วย นักวิชาการ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเล่า เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลนาเสียว เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลนาฝาย เจ้าหน้าที่สำนักงานปกครองส่วนท้องถิ่น เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน เจ้าหน้าที่สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมต้นน้ำลำปะทาว กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน ตัวแทนชาวบ้าน เกษตรกร ครู พระสงฆ์ ประชาชนชาวบ้าน และตัวแทนจากกลุ่มผู้ประกอบการร้านอาหาร การท่องเที่ยว รีสอร์ท และกลุ่มอาชีพต่าง ๆ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

1) เครื่องมือการวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์ และสภาพปัญหาการใช้ประโยชน์ลุ่มน้ำลำปะทาวตอนล่าง จำนวน 3 ตอน

โดยนำร่างแบบสอบถามไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความครอบคลุมตามเนื้อหาและความถูกต้อง แล้วนำแบบสอบถามที่แก้ไขปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้ (Ty Out) กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 ราย ซึ่งผลการทดสอบแบบสอบถามที่นำไปทดสอบมีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ .80

2) เครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ในประเด็น/หัวข้อที่มีความสำคัญในกระบวนการสร้างพลังทางสังคมในการจัดการทรัพยากรน้ำบริเวณลุ่มน้ำลำปะทาวตอนล่าง แบบมีส่วนร่วมบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น

โดยจัดทำร่างแบบสัมภาษณ์ในประเด็น/หัวข้อที่มีความสำคัญในกระบวนการสร้างพลังทางสังคมในการจัดการทรัพยากรน้ำบริเวณลุ่มน้ำลำปะทาวตอนล่าง แบบมีส่วนร่วมบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น นำไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ ปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญแล้วนำเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเหมาะสม ความสอดคล้องเนื้อหา แล้วนำไปใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการดังนี้

1) การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงเอกสาร โดยผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย แล้วนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลในลักษณะความเรียงโดยให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2) การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยผู้วิจัยได้นำหนังสือจากวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ ถึงกลุ่มเป้าหมาย เพื่อขออนุญาตในการแจกแบบสอบถาม สัมภาษณ์เชิงลึก ตลอดจนจนถึงการจัดกิจกรรมกระบวนการสร้างพลังทางสังคมในการจัดการทรัพยากรน้ำที่ผู้วิจัยได้ร่วมกันจัดขึ้นในพื้นที่วิจัย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล จำแนกวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 2 ส่วน คือ

1) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป ใช้สถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) พร้อมทั้งแปลผลตามเกณฑ์ที่กำหนด นำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบของความเรียงประกอบตาราง

2) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มประกอบกับผลการวิจัยเชิงปริมาณ ตรวจสอบความถูกต้องนำมาจัดหมวดหมู่แล้วตีความ แปรความ และใช้พรรณนาวิเคราะห์ แล้วสรุปตามวัตถุประสงค์การวิจัย

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาบริบท สถานการณ์ สภาพปัญหาการใช้ประโยชน์ลุ่มน้ำลำปะทาวตอนล่าง

1.1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

ประชาชนส่วนใหญ่มีอายุอยู่ระหว่าง 51-60 ปี ส่วนใหญ่เป็นหัวหน้าครัวเรือน และมีสถานะเป็นลูกบ้าน ระดับการศึกษาสูงสุดอยู่ในระดับประถมศึกษา ร้อยละ 63.60 ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ร้อยละ 43.10 มีรายได้ต่อเดือนอยู่ระหว่าง 5,000-10,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 63.60 มีค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเฉลี่ยต่อเดือนอยู่ระหว่าง 5,000-10,000 บาท มีที่ดินเป็นของตัวเอง ร้อยละ 65.00 มีการจัดตั้งกลุ่มองค์กรหรือเครือข่ายเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในชุมชน ร้อยละ 9.50

1.2 สถานการณ์ และสภาพปัญหาการใช้ประโยชน์ลุ่มน้ำลำปะทาวตอนล่าง

การพึ่งพาแหล่งน้ำ ชุมชนพึ่งพาแหล่งน้ำจากลุ่มน้ำลำปะทาวเพื่อการอุปโภคและเกษตรกรรมสูงถึง ร้อยละ 87.30 ปัญหาปริมาณและคุณภาพน้ำ ปริมาณน้ำในปัจจุบันไม่เพียงพอต่อความต้องการซึ่งการใช้ส่วนใหญ่เพื่อการอุปโภค ร้อยละ 60.80 ปริมาณการใช้เฉลี่ยต่อเดือนอยู่ที่ 50-100 ลูกบาศก์เมตร ร้อยละ 48.10 และปัญหาหลักเกิดจากการบริหารจัดการน้ำที่ไม่มีประสิทธิภาพ ร้อยละ 44.90 สาเหตุของปัญหา มาจากการขยายพื้นที่เกษตร ร้อยละ 38.20 และสิ่งก่อสร้างปิดกั้นทางน้ำ ร้อยละ 43.80 ผลกระทบและความขัดแย้ง ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำเกษตร ร้อยละ 59.40 และทำให้ผลผลิตทางการเกษตรลดลง ร้อยละ 47.30 ด้านความขัดแย้ง แม้ที่ผ่านมายังไม่เกิดความขัดแย้งรุนแรง ร้อยละ 90.50 แต่มีความเสี่ยงจากการใช้น้ำเกินความจำเป็น ร้อยละ 77.70 ความตระหนักและการมีส่วนร่วม ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของการจัดการทรัพยากรน้ำอย่างมาก ร้อยละ 96.10 การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการยังอยู่ในระดับต่ำมาก ตั้งแต่การเข้าร่วมประชุม การเสนอปัญหา การอภิปราย การวิเคราะห์ และการตัดสินใจ ซึ่งมีผู้ไม่เคยมีส่วนร่วมสูงกว่า ร้อยละ 92.60 ส่วนแนวทางที่ประชาชนเห็นพ้อง คือการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ ร้อยละ 53.40

1.3 มุมมองเชิงคุณภาพ

สภาพแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลง พบว่า ลุ่มน้ำลำปะทาวเป็นแหล่งน้ำสำคัญต่อระบบนิเวศและวิถีชีวิตชุมชน โดยในอดีตใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น (เช่น ระหัดวิดน้ำ) เพื่อสร้างสมดุลการใช้น้ำ อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันระบบนิเวศเผชิญข้อจำกัดสำคัญคือปริมาณน้ำลดลงในฤดูแล้ง และวัชพืชแพร่ขยายทำให้ลำน้ำตื้นเขิน ปัจจัยหลักคือการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและการลดลงของพื้นที่ป่า (ลดศักยภาพกักเก็บน้ำ) รวมถึงการปนเปื้อนจากเกษตรเชิงเดี่ยว สารเคมี และมลพิษจากการขยายตัวของชุมชน การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้กระทบต่อปริมาณ คุณภาพน้ำ นำไปสู่ความเสี่ยงด้านความมั่นคงทางทรัพยากรน้ำ ซึ่งเป็นความท้าทายที่ต้องอาศัยการวางแผนจัดการอย่างยั่งยืน

ระบบการจัดการทรัพยากรน้ำและบทบาทของภาคส่วนต่าง ๆ พบว่า การจัดการน้ำในอดีตพึ่งพาภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นหลัก แต่การดำเนินโครงการของภาครัฐในปัจจุบัน (เช่น การขุดลอก ลำห้วย) ก่อความขัดแย้งและโครงการหยุดชะงัก เนื่องจากความกังวลด้านสิ่งแวดล้อมและการมีส่วนร่วมที่ไม่ครอบคลุม แม้มีกลไกประชาคมแต่ข้อเสนอแนะชุมชนไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ยังขาดแคลนคนรุ่นใหม่ในการสืบทอดองค์ความรู้ ซึ่งความสำเร็จของการจัดการน้ำที่ยั่งยืนจึงต้องอาศัยปัจจัยเกื้อหนุน ได้แก่ การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง ข้อมูลที่ถูกต้อง และการสนับสนุนจากภาครัฐ แนวทางในอนาคตจึงควรเน้นเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ผ่านการรวมกลุ่มผู้ใช้น้ำเพื่อสร้างทุนทางสังคม อำนาจต่อรอง

บูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับวิทยาศาสตร์ และพัฒนาศักยภาพการจัดการตนเอง หัวใจสำคัญคือการสร้างระบบที่โปร่งใสและยืดหยุ่น โดยให้ชุมชนร่วมวางแผนและติดตามประเมินผล เพื่อสร้างความมั่นคงทางทรัพยากรน้ำในระยะยาว

ภูมิปัญญาท้องถิ่นและข้อจำกัดในการจัดการน้ำ พบว่า ระเบิดวิติน้ำ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านชลประทาน ซึ่งสำคัญต่อวิถีเกษตรกรรมในลุ่มน้ำลำปะทาว ปัจจุบันบทบาทลดลงอย่างมีนัยสำคัญและถูกทิ้งร้าง สาเหตุหลักคือการแทนที่ด้วยเครื่องสูบน้ำสมัยใหม่ ข้อจำกัดคือต้นทุนบำรุงรักษาสูงจากวัสดุไม้ที่หายาก ราคาสูง และการขาดการสืบทอดองค์ความรู้ อย่างไรก็ตามชุมชนตระหนักถึงคุณค่าทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ จึงพยายามอนุรักษ์ผ่านการขอรับงบประมาณซ่อมแซมจากภาครัฐ โดยชุมชนต้องการบริหารจัดการงบประมาณและจัดซื้อวัสดุเอง ซึ่งสะท้อนความเข้าใจว่าวัสดุดั้งเดิมเหมาะสมกว่าวัสดุทดแทน (เช่น เหล็กที่เสี่ยงกัดกร่อน) ความต้องการนี้แสดงถึงความมุ่งมั่นในการธำรงรักษามรดกทางภูมิปัญญาให้คงประสิทธิภาพสูงสุดตามองค์ความรู้ดั้งเดิม

2. กระบวนการสร้างพลังทางสังคมในการจัดการทรัพยากรน้ำบริเวณลุ่มน้ำลำปะทาวตอนล่าง แบบมีส่วนร่วมบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากการศึกษากระบวนการสร้างพลังทางสังคมในการจัดการทรัพยากรน้ำแบบมีส่วนร่วมบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า กระบวนการดังกล่าวประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่

2.1 ปัจจัยพื้นฐาน

ทุนทางสังคม เป็นรากฐานสำคัญของการสร้างพลังทางสังคมเพื่อการจัดการทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืน โดยมีพื้นฐานจากความไว้วางใจและความเชื่อมั่นในภูมิปัญญา สะท้อนผ่านการร่วมซ่อมบำรุงระเบิดวิติน้ำโดยไม่หวังผลตอบแทน และการแก้ไขปัญหาย่างรวดเร็วโดยไม่อาศัยการสนับสนุนจากภายนอก โครงสร้างทางสังคมนี้เสริมความแข็งแกร่งด้วยความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ ซึ่งสร้างความร่วมมือและการแบ่งปันน้ำ แม้เทคโนโลยีสมัยใหม่จะทำให้การใช้น้ำเป็นปัจเจก แต่ค่านิยมดั้งเดิมเรื่องการแบ่งปันและความไว้นื้อเชื่อใจยังคงมีอิทธิพลสูง โดยยึดหลักการใช้น้ำที่ไม่สร้างผลกระทบต่อผู้อื่น ความยั่งยืนของระบบเกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญา "ระเบิดวิติน้ำ" อย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีการบูรณาการความรู้สมัยใหม่ (เช่น ท่อ PVC/ยางรถยนต์) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ควบคู่กับการถ่ายทอดทักษะการบำรุงรักษา

ภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้ชุมชน ในลุ่มน้ำลำปะทาวตอนล่างเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างพลังทางสังคมเพื่อการจัดการทรัพยากรน้ำแบบมีส่วนร่วม องค์ความรู้เหล่านี้มีลักษณะ พลวัต โดยปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ในอดีต ชุมชนใช้เทคนิคพื้นบ้าน เช่น การสร้างฝายชะลอน้ำ และการขุด “คลองไส้ไก่” เพื่อกักเก็บ/กระจายความชุ่มชื้น ปัจจุบัน ภูมิปัญญาได้ถูกผสมผสานเข้ากับเทคโนโลยี โดยสร้างคลองไส้ไก่เชื่อมต่อจากระเบิดวิติน้ำเพื่อส่งน้ำไปยังพื้นที่ห่างไกล ซึ่งปรากฏการณ์น้ำเอ่อล้นจากคลองจนแผ่ขยายในวงกว้าง ถือเป็น ดัชนีชี้วัดประสิทธิภาพ ของระบบชลประทาน

2.2 กลไกการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชน (ร่วมคิด วางแผน ปฏิบัติ ประเมิน) ในพื้นที่ลุ่มน้ำลำปะทาวเป็นปัจจัยสำคัญในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ โดยครอบคลุมกระบวนการ ร่วมคิด วางแผน ปฏิบัติ และประเมินผล ในขั้นการคิด/ตัดสินใจ ประชาชนมีบทบาทเชิงรุกในการสะท้อนปัญหา เช่น ภัยแล้ง การเสื่อมโทรมของแหล่งน้ำ และร่วมวางแผนแก้ไขอย่างยั่งยืน ตัวอย่างคือการร่วมตัดสินใจซ่อมบำรุง ติดตั้งระเบิดวิติน้ำ ตั้งแต่การกำหนดตำแหน่ง การเลือกวัสดุ จนถึงการจัดหาทุนสนับสนุนจากภายนอก การมีส่วนร่วมขยายผลสู่การปฏิบัติ ซึ่งสะท้อนความเข้มแข็งของเครือข่ายสังคมผ่านความร่วมมือร่วมใจตามธรรมชาติ โดย

สมาชิกปฏิบัติหน้าที่ตามความถนัดโดยไม่มีการกำหนดบทบาทที่เป็นทางการ เช่น ในกิจกรรมซ่อมบำรุงระหัดวิดน้ำ เจ้าของพื้นที่จะจัดเตรียมการต้อนรับ และสมาชิกอื่นจะช่วยเหลือตามกำลังความสมัครใจ

การมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนในการจัดทำธรรมนูญ เป็นกระบวนการสำคัญในการร่วมตัดสินใจเรื่องกฎระเบียบ กติกา ซึ่งเสริมสร้างความเข้มแข็ง ความสัมพันธ์ที่ดี นำไปสู่ความยั่งยืน กระบวนการประกอบด้วย การร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมพิจารณา ร่วมดำเนินการ และร่วมรับผลประโยชน์ ซึ่งส่งเสริมความเข้าใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของ ดังนั้นความสำเร็จของการจัดทำธรรมนูญต้องอาศัยขั้นตอนสำคัญ คือ การสื่อสารอย่างชัดเจน (ผ่านการประชุม สื่อต่าง ๆ) เพื่อเผยแพร่ข้อมูลความสำคัญของการมีส่วนร่วม และการสร้างพื้นที่สำหรับการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งเป็นกระบวนการที่เปิดเผย โปร่งใส ที่เปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วม

2.3 กระบวนการสนับสนุน

การจัดการความรู้และการเรียนรู้ การจัดการทรัพยากรน้ำแบบมีส่วนร่วมในลุ่มน้ำลำปะทาวตอนล่างอาศัย “ทุนทางสังคม” โดยเน้นการจัดการความรู้และการเรียนรู้ร่วมกัน ชุมชนมีการรวบรวมและถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการจัดการน้ำ (เช่น การซ่อมระหัดวิดน้ำ) ควบคู่กับการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมอย่างสม่ำเสมอ และมีการ บูรณาการองค์ความรู้จากภายนอก (เทคโนโลยีและแนวทางการจัดการน้ำสมัยใหม่) เข้ากับภูมิปัญญาชุมชน โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐและสถาบันการศึกษาในด้านองค์ความรู้ เครื่องมือ และงบประมาณ กิจกรรมที่ใช้ เช่น การประชุม การประชุมเชิงปฏิบัติการ การศึกษาดูงาน และวงสนทนาภูมิปัญญา ช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมและกติกาชุมชน ทั้งนี้ บทบาทของผู้นำและแกนนำชุมชนในฐานะ “ตัวกลางเชื่อมโยง” มีความสำคัญต่อการประสานความเข้าใจและคัดกรองข้อมูล พร้อมทั้งมีการติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่องเพื่อปรับกลยุทธ์ให้สอดคล้องกับสถานการณ์

การจัดตั้งหรือพัฒนาองค์กรชุมชน ชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มหรือคณะกรรมการจัดการน้ำชุมชน (กลุ่มนาระหัด) โดยมีตัวแทนจากหลากหลายกลุ่ม (เช่น เกษตรกร ผู้นำท้องถิ่น ผู้รู้ภูมิปัญญา กลุ่มวิสาหกิจชุมชน) ร่วมกันวางกติกา ดูแล และบริหารทรัพยากรน้ำอย่างมีส่วนร่วม ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การฝึกอบรม และการปฏิบัติจริง เพื่อให้การจัดการน้ำเป็นระบบและยั่งยืน องค์กรชุมชนนี้ยัง เชื่อมโยงกับภาคีเครือข่ายภายนอก (เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานรัฐ และสถาบันการศึกษา) เพื่อรับการสนับสนุนด้านวิชาการ งบประมาณ และการขยายผล กลไกนี้จึงขับเคลื่อนการจัดการทรัพยากรน้ำแบบมีส่วนร่วม โดยเน้นการพัฒนาศักยภาพชุมชนและการเสริมพลังผ่านความร่วมมือ ซึ่งตั้งอยู่บนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นและความเข้มแข็งของชุมชน

การสื่อสารและสร้างความเข้าใจ ในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำลำปะทาวตอนล่างเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างพลังทางสังคมและการจัดการน้ำอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน โดยใช้ช่องทางการสื่อสารที่เข้าถึงง่าย เช่น การประชุมหมู่บ้าน หอกระจายข่าว และสื่อออนไลน์ เพื่อกระจายข้อมูลให้ครอบคลุมและสอดคล้องกับวิถีชุมชน การจัด วงสนทนาแบบไม่เป็นทางการ เปิดโอกาสให้คนทุกกลุ่มร่วมเสนอความคิดเห็น เข้าใจปัญหา และวางแผนร่วมกันอย่างเท่าเทียม โดยใช้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสื่อกลาง ในการสร้างความตระหนักและเห็นคุณค่าของการจัดการน้ำร่วมกัน (เช่น การยกตัวอย่างภัยแล้งในอดีต) รวมถึงการสื่อสารถึงผลประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับจากการจัดการทรัพยากรน้ำที่มีประสิทธิภาพ เช่น การเพิ่มรายได้ทางการเกษตรและความภาคภูมิใจในตนเอง

กระบวนการสร้างข้อตกลงร่วมกันควบคู่กับการสื่อสารและสร้างความเข้าใจในลุ่มน้ำลำปะทาวตอนล่าง เป็นหัวใจของการสร้างพลังทางสังคม โดยอาศัย เวทีประชาคม การสื่อสารแบบเปิดกว้าง และภูมิ

ปัญญาท้องถิ่น เพื่อเชื่อมโยงผู้คนให้มีความหมายร่วมกัน และเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากรน้ำ นำไปสู่การปฏิบัติตาม ข้อตกลงที่ชุมชนกำหนดขึ้นเองอย่างสมัครใจ การสร้างข้อตกลงร่วมกันนี้ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของ “ทุนทางสังคม” เพื่อสร้างความไว้วางใจ ความสามัคคี และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม โดยเริ่มจากการจัดเวทีประชาคมเพื่อแลกเปลี่ยนปัญหา เสนอวิธีจัดการน้ำ และร่วมกันกำหนด “ข้อตกลงชุมชน” เพื่อปกป้องลำปะทาวและลดความกังวลเรื่องการทำลายทรัพยากร

3. แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน

3.1 การใช้พลังทางสังคมเป็นกลไกขับเคลื่อน

บทบาทผู้นำและเครือข่าย ผู้นำที่เข้มแข็งเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนการพัฒนา โดยทำหน้าที่กำหนดทิศทาง สร้างเอกภาพ และเป็นผู้ประสานให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางของประชาชนในระดับ ทุกระดับ กระบวนการนี้ส่งผลให้เกิดการตระหนักรู้คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น (เช่น การจัดการน้ำ/ป่าไม้) ที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ นอกจากนี้ ผู้นำยังมีบทบาทสำคัญในการสร้างและพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชนใกล้เคียง องค์กรท้องถิ่น ภาคประชาสังคม และภาครัฐ เพื่อเสริมสร้างศักยภาพและทรัพยากร เครือข่ายนี้ไม่เพียงเพิ่มพลังขับเคลื่อน แต่ยังเป็นกลไกเกื้อกูลและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่ยั่งยืน

การสร้างจิตสำนึกและความเป็นเจ้าของ การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืนโดยใช้พลังทางสังคมในการจัดการลุ่มน้ำลำปะทาวตอนล่าง จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการ เสริมสร้างจิตสำนึกและการเรียนรู้ร่วมกัน ของคนในชุมชน ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่เชื่อมโยง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต การจัดการกระบวนการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์เปิดโอกาสให้กลุ่มต่าง ๆ (เช่น ผู้นำท้องถิ่น เกษตรกร กลุ่มสตรี ผู้สูงอายุ) เข้ามามีส่วนร่วมในการ สะท้อนปัญหา เสนอแนวทางแก้ไข และสร้างองค์ความรู้ร่วมที่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น

3.2 การจัดการทรัพยากรน้ำแบบมีส่วนร่วม

บูรณาการภูมิปัญญาและเทคโนโลยี หัวใจของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำลำปะทาวตอนล่าง คือการใช้ “พลังทางสังคม” เป็นกลไกขับเคลื่อนการจัดการทรัพยากรน้ำอย่างมีส่วนร่วม โดยเริ่มจากการสร้างความเข้าใจและสำนึกการเป็นเจ้าของร่วมกัน จากนั้นจึงทำการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับองค์ความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากร ซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญที่สุดของชุมชน

ระบบกติกาชุมชน ดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำโดยชุมชน เพื่อส่งเสริมให้เกิดการยอมรับร่วมกัน และนำไปสู่การสร้างระบบกติกาชุมชนที่มีลักษณะพึ่งพาอาศัยและแบ่งปันบนพื้นฐานของความสัมพันธ์อันดีเครือญาติ เพื่อกำกับดูแล การจัดสรรและการอนุรักษ์น้ำลำปะทาวอย่างมีประสิทธิภาพ

การฟื้นฟูและสืบทอดภูมิปัญญา มุ่งเน้นการฟื้นฟูและสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการน้ำจากปราชญ์ชาวบ้านสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อสร้างความต่อเนื่องทางวัฒนธรรมและองค์ความรู้ที่เข้ากับระบบนิเวศ โดยในทางปฏิบัติคือการ บูรณาการเทคโนโลยีดั้งเดิม (เช่น การดูแลระหัดวิดน้ำ) เข้ากับวัสดุและเครื่องมือสมัยใหม่เพื่อการสร้างและบำรุงรักษา เช่น การใช้เชือก/เชือกฟางแทนถ้าวาล์ว, เหล็กกลึงแทนเหล็กเสี้ยน, จาระบีแทนไขวัว, หรือท่อ PVC แทนไม้ที่เป็นโพรง

3.3 การพัฒนาเศรษฐกิจบนฐานทรัพยากรน้ำ

เวทีเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ จัดเวทีเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างคนใน

ชุมชนซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการ เสริมสร้างจิตสำนึกและการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันถึง ปัญหาและศักยภาพของกลุ่มน้ำ และนำไปสู่การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำอย่างสมดุล

การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่คนรุ่นใหม่ โดยการจัดให้มีการเรียนรู้และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างจิตสำนึกและการเรียนรู้ร่วมกันที่จะนำไปสู่ความเข้าใจร่วมกันในประเด็น ปัญหาและศักยภาพของกลุ่มน้ำ นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่ส่งเสริมให้เกิดการสะท้อนความคิดเห็น การสร้างองค์ ความรู้ใหม่ที่สอดคล้องกับบริบททางสังคม และการพัฒนารูปแบบความร่วมมือในการบริหารจัดการทรัพยากร น้ำอย่างเป็นระบบ อนึ่งการถ่ายทอดองค์ความรู้ดังกล่าวไปยังคนรุ่นใหม่เป็นแกนหลักในการสร้างรากฐานสำหรับ การอนุรักษ์และการพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว

กิจกรรมเชิงปฏิบัติการ การจัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติการที่เน้นการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้ น้ำและการปลูกป่า มีเป้าหมายในการปลูกฝังทัศนคติที่ถูกต้อง เสริมสร้าง ความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่น และกระตุ้นให้เกิด พลังทางสังคม ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการสืบทอดการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยเรื่องพลังทางสังคมในการจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำลำปะทาวตอนล่างจังหวัดชัยภูมิแบบมี ส่วนร่วมบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืนข้างต้น คณะผู้วิจัยมีประเด็นเพื่อทำการ อภิปรายผล ดังนี้

1. บริบท สถานการณ์ สภาพปัญหาการใช้ประโยชน์ลุ่มน้ำลำปะทาวตอนล่าง

บริบท สถานการณ์ สภาพปัญหาการใช้ประโยชน์ลุ่มน้ำลำปะทาวตอนล่างจากผลการศึกษามีสามารถสรุปได้ ดังนี้

1.1 ข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ และสภาพปัญหาการใช้ประโยชน์ลุ่มน้ำลำปะทาวตอนล่าง พบว่า ชุมชน พึ่งพาน้ำจากลุ่มน้ำลำปะทาวเพื่อการอุปโภคและเกษตรกรรมสูงถึงร้อยละ 87.30 แต่ประสบปัญหาน้ำไม่เพียงพอ จากการขยายพื้นที่เกษตรและสิ่งก่อสร้างปิดกั้นทางน้ำ รวมร้อยละกว่า 80 ของสาเหตุทั้งหมด การบริหารจัดการ น้ำที่ไม่มีประสิทธิภาพ (ร้อยละ 44.90) ส่งผลให้ผลผลิตทางการเกษตรลดลง (ร้อยละ 47.30) แม้ยังไม่เกิดความ ขัดแย้งรุนแรง แต่มีความเสี่ยงจากการใช้น้ำเกินจำเป็นสูง (ร้อยละ 77.70) แนวทางที่ชุมชนเห็นว่าควรดำเนินการ คือการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ (ร้อยละ 53.40) โดยผลกระทบสำคัญปรากฏด้านเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ การทำเกษตร (ร้อยละ 59.40) ทั้งนี้ แม้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของการจัดการน้ำ (ร้อยละ 96.10) แต่ การมีส่วนร่วมยังอยู่ในระดับต่ำมาก (ร้อยละ 92.60 ไม่เคยเข้าร่วม) ผู้วิจัยมีความเห็นว่าปัจจัยที่สามารถจูงใจให้คน ในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดีนั้น คือ ภาวะผู้นำ สอดคล้องกับ ธีระพล บุญตาระ วะ, สมาน งามสนิท, สุรินทร์ นิยมางกูร (2564) ปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมคือภาวะผู้นำ โครงสร้างองค์กร และ ทักษะบุคลากร ซึ่งมีอิทธิพลต่อการบริหารจัดการน้ำร้อยละ 71.40 โดยการพัฒนาผ่านการมีส่วนร่วมและ เทคโนโลยีเพื่ออนุรักษ์แหล่งน้ำมีความสำคัญในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย = 3.40)

1.2 ผลการศึกษาเชิงคุณภาพ

(1) สภาพแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลง พบว่า ลุ่มน้ำลำปะทาวเป็นแหล่งน้ำสำคัญต่อการเกษตร การ อุปโภคบริโภค และเศรษฐกิจท้องถิ่น รวมทั้งเป็นฐานความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชนในอดีตที่ใช้ภูมิปัญญา ท้องถิ่นจัดการน้ำอย่างสมดุล ปัจจุบันทรัพยากรน้ำประสบปัญหาปริมาณลดลงในฤดูแล้ง การตื่นเขินจากวัชพืช และผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและพื้นที่ป่าที่ลดลง ส่งผลให้ความสามารถในการกักเก็บน้ำลดลง การเกษตรเชิงเดี่ยวและการใช้สารเคมีทำให้เกิดการปนเปื้อน ขณะที่การขยายตัวของเมืองเพิ่มปัญหาน้ำไหลบ่า และมลพิษ แม้ชุมชนจะพยายามปรับตัวด้วยการสร้างฝายหรือขุดลอกแหล่งน้ำ แต่ผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม

และสิ่งแวดล้อมยังคงปรากฏ ศิริรัตน์ สังขรักษ์ และคณะ (2563) ระบุว่า การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและความแปรปรวนของอากาศเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ภัยพิบัติด้านน้ำรุนแรงขึ้นและเชื่อมโยงกับการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเฉพาะความสามารถของชุมชนในการปรับตัวต่อสถานการณ์น้ำท่วมและความเสี่ยงด้านสุขภาพจากแหล่งน้ำปนเปื้อน

(2) ระบบการจัดการทรัพยากรน้ำและบทบาทของภาคส่วนต่าง ๆ พบว่า การจัดการน้ำของชุมชนในอดีตอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นหลัก แต่โครงการของรัฐกลับก่อให้เกิดความขัดแย้งจากการขาดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง แม้มีเวทีประชาคม แต่ข้อเสนอของชาวบ้านมักไม่ถูกนำไปปฏิบัติ อีกทั้งการขาดคนรุ่นใหม่ในการสืบทอดองค์ความรู้เป็นข้อจำกัดสำคัญ ความยั่งยืนในการจัดการน้ำจำเป็นต้องอาศัยภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และการสนับสนุนจากรัฐอย่างเป็นรูปธรรม นัสชนะ ส่างช้าง (2567) ระบุว่าชุมชนสามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืนผ่านการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับวิทยาศาสตร์ แม้ยังมีข้อจำกัดด้านการสนับสนุนและการบูรณาการเชิงนโยบาย แนวทางอนาคตควรมุ่งเสริมศักยภาพชุมชน สร้างระบบบริหารจัดการที่โปร่งใส และส่งเสริมการมีส่วนร่วมเพื่อความมั่นคงทางทรัพยากรน้ำระยะยาว

(3) ภูมิปัญญาท้องถิ่นและข้อจำกัดในการจัดการน้ำ พบว่า ระเบิดน้ำเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านชลประทานที่มีความสำคัญต่อวิถีเกษตรกรรมลุ่มน้ำลำปะทาวในอดีต แต่ถูกลดบทบาทลงจากการใช้เครื่องสูบน้ำสมัยใหม่ที่มีประสิทธิภาพสูงกว่า ข้อจำกัดด้านวัสดุไม้ที่หายากและต้นทุนบำรุงรักษาสูง รวมถึงการขาดการสืบทอดองค์ความรู้ในคนรุ่นใหม่ ส่งผลให้การใช้งานลดลง แม้เช่นนั้น ชุมชนยังเห็นคุณค่าทางวัฒนธรรมและพยายามอนุรักษ์โดยการขอรับงบประมาณเพื่อซ่อมแซมด้วยวัสดุดั้งเดิม ทั้งนี้ งานของอัมพิกา อ่ำลอย (2568) เสนอแนวทางบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อเสริมความมั่นคงของโครงสร้างฝายและเพิ่มศักยภาพการกักเก็บน้ำอย่างยั่งยืน

2. กระบวนการสร้างพลังทางสังคมในการจัดการทรัพยากรน้ำบริเวณลุ่มน้ำลำปะทาวตอนล่างแบบมีส่วนร่วมบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น

กระบวนการสร้างพลังทางสังคมในการจัดการทรัพยากรน้ำแบบมีส่วนร่วมบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นพบว่า กระบวนการดังกล่าวประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่

2.1 ปัจจัยพื้นฐาน

ทุนทางสังคม เป็นรากฐานสำคัญของการสร้างพลังชุมชนในการจัดการทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืนโดยตั้งอยู่บนความไว้วางใจ ความเชื่อมั่น และการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในชุมชนสะท้อนผ่านการซ่อมบำรุงและแก้ไขปัญหาได้ทันทีโดยไม่ต้องพึ่งพาทายนอกงานของวิทยชนก คณะสมบูรณ์ และพระสุธี รัตนบัณฑิต (2563) ซึ่งถึงบทบาทผู้นำและเครือข่ายสังคมซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการประสานงานและขับเคลื่อนพลังชุมชนกระบวนการดังกล่าวช่วยเสริมสร้างการเรียนรู้ การแบ่งปัน และการถ่ายทอดองค์ความรู้แม้เทคโนโลยีใหม่ทำให้การใช้น้ำมีลักษณะปัจเจกมากขึ้น แต่ค่านิยมดั้งเดิมยังคงมีอิทธิพลการจัดการน้ำอย่างยั่งยืนจึงเกิดจากการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับนวัตกรรมสมัยใหม่

ภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้ชุมชน เป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างพลังทางสังคมผ่านการจัดการน้ำอย่างมีส่วนร่วมองค์ความรู้เหล่านี้มีลักษณะพลวัต สืบทอดและปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงอดีตใช้เทคนิคพื้นบ้าน เช่น ฝายชะลอน้ำจากวัสดุธรรมชาติ และคลองไส้ไก่เพื่อกักเก็บความชุ่มชื้น ปัจจุบันภูมิปัญญาดังกล่าวถูกผสมผสานกับเทคโนโลยี เช่น การสร้างคลองไส้ไก่เชื่อมระหว่างน้ำเพื่อส่งน้ำไปพื้นที่ห่างไกลน้ำเอ่อล้นจากคลองจนแผ่ขยายถือเป็นดัชนีชี้วัดประสิทธิภาพการจัดการน้ำเป็นสื่อกลางก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และปฏิสัมพันธ์ที่ดีภายในชุมชน และสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน อย่างไรก็ตามความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรน้ำขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย เช่น ผู้นำ ภูมิปัญญาและนวัตกรรม สภาพพื้นที่ เครือข่ายเข้มแข็ง

ปรัชญาการบริหาร และความร่วมมือจากรัฐตั้งที่มโน มนุจ และคณะ (2563)

2.2 กลไกการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชน (ร่วมคิด วางแผน ปฏิบัติ ประเมิน) ในลุ่มน้ำลำปะทาวเป็นปัจจัยสำคัญต่อการจัดการทรัพยากรน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ ครอบคลุมตั้งแต่การคิด ตัดสินใจ ปฏิบัติ จนถึงการประเมินผล โดยชุมชนมีบทบาทเชิงรุกในการสะท้อนปัญหา วางแผน และดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เช่น การซ่อมบำรุงระหัดวิดน้ำ และจัดหาทุนจากหน่วยงานภายนอก เขมิกา วรวิฑูฒิกุล และคณะ (2568) ระบุถึงบทบาทผู้บริหาร 5 ประการ ที่เน้นการบริหารแบบมีส่วนร่วม การจัดตั้งองค์กรผู้ใช้น้ำ และการบริหารที่โปร่งใสยืดหยุ่น กระบวนการมีส่วนร่วมดังกล่าวสะท้อนความร่วมมือแรงร่วมใจของคนในชุมชนและสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของร่วม ซึ่งส่งผลให้การจัดการน้ำมีความยั่งยืน

2.3 กระบวนการสนับสนุน

การจัดการความรู้และการเรียนรู้ ในการจัดการทรัพยากรน้ำโดยอาศัยทุนทางสังคมในการจัดการความรู้ และเรียนรู้ร่วมกัน ชุมชนรวบรวมและถ่ายทอดภูมิปัญญาการจัดการน้ำ เช่น การซ่อมบำรุงระหัดวิดน้ำ พร้อมจัดเวทีเรียนรู้ร่วมอย่างสม่ำเสมอเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ปิยะมาศ เม็ดโธสง (2562) พบว่ารูปแบบการจัดการความรู้ทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืนผ่านกระบวนการสร้างความรู้ของชุมชนคือโมเดล CCEI ประกอบด้วย Crisis (วิกฤติ) Constructionism (การสร้างองค์ความรู้) Epiphany (การตระหนักรู้) และ Innovation (นวัตกรรม) ชุมชนจะประสบความสำเร็จได้ต้องผ่านวิกฤติ สร้างองค์ความรู้และประสบการณ์ แล้วพัฒนานวัตกรรมแก้ปัญหาอย่างยั่งยืน มีการบูรณาการความรู้จากภายนอก ทั้งเทคโนโลยีและแนวทางการจัดการน้ำสมัยใหม่เข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐและสถาบันการศึกษาในด้านความรู้ เครื่องมือ และงบประมาณ กิจกรรมที่ใช้

การจัดตั้งองค์กรชุมชน เป็นกลไกสำคัญในการจัดการทรัพยากรน้ำแบบมีส่วนร่วมชุมชนจัดตั้งกลุ่มหรือคณะกรรมการจัดการน้ำชุมชน (กลุ่มนาระหัด) ที่ประกอบด้วยตัวแทนหลากหลายกลุ่ม เพื่อร่วมกันวางกติกา ดูแล และบริหารทรัพยากรน้ำผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การฝึกอบรม และการปฏิบัติจริง องค์กรชุมชนสร้างการเชื่อมโยงกับภาคีเครือข่ายภายนอก สอดคล้องกับ รัชภูมิ ศรีเพ็ญ (2564) กล่าวว่าแนวทางการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำประกอบด้วย 2 แนวทาง คือ การมีส่วนร่วมภายในชุมชนและระหว่างชุมชน มุ่งสร้างความตระหนักและจัดทำแผนบูรณาการ และการมีส่วนร่วมระหว่างองค์กรชุมชน ภาครัฐ และภาคเอกชน เน้นการกำหนดเป้าหมายร่วม จัดระบบติดตาม และตั้งคณะกรรมการที่มีตัวแทนทุกภาคส่วน กระบวนการนี้ตั้งอยู่บนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นและความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อลดความขัดแย้งและส่งเสริมการจัดการทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืน

การสื่อสารและสร้างความเข้าใจ เป็นกลไกสำคัญในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอย่างมีส่วนร่วม โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นและช่องทางการสื่อสารที่หลากหลายในชุมชนเป็นเครื่องมือสร้างความเข้าใจร่วมกัน เพื่อลดความขัดแย้งและเสริมสร้างความร่วมมือในการใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ภวิชัยกันธพร มงคลชาติ และคณะ (2564) ที่ชี้ว่าความสำเร็จของการสื่อสารเพื่อการมีส่วนร่วมขึ้นอยู่กับปัจจัยสนับสนุนทั้งภายในองค์กรและปัจจัยภายนอก เพื่อเป็นแรงผลักดันสำคัญต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

กระบวนการสร้างข้อตกลงร่วมกัน ในลุ่มน้ำลำปะทาวตอนล่างถือเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างพลังทางสังคม โดยอาศัยเวทีประชาคมและการสื่อสารอย่างเปิดกว้างเพื่อหลอมรวมผู้คนให้เกิดเป้าหมายร่วมและความรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากร นำไปสู่การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่ชุมชนกำหนดขึ้นเองโดยสมัครใจ กระบวนการนี้เป็นองค์ประกอบสำคัญของทุนทางสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางของ สมศักดิ์ สงวนดี (2564) ชี้ให้เห็นว่าทุนทางสังคมต้องบูรณาการกับทุนประเภทอื่นเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ อันเป็นรากฐานของการสร้าง

ความไว้วางใจและความรับผิดชอบร่วมกันในการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน

3. แนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืนโดยใช้พลังทางสังคมในการจัดการลุ่มน้ำลำปะทาวตอนล่าง

3.1 การใช้พลังทางสังคมเป็นกลไกขับเคลื่อน

พลังทางสังคมสะท้อนศักยภาพของชุมชนในการพึ่งพาตนเองและตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากร เนื่องจากเป็นแหล่งอาหารและการเกษตร การจัดการน้ำของชุมชนดำเนินไปอย่างมีส่วนร่วม ภายใต้ภาวะผู้นำที่เข้มแข็งซึ่งทำหน้าที่กำหนดทิศทางและสร้างเอกภาพ ชุมชนใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านน้ำ ป่าไม้ และเกษตรกรรมควบคู่กับการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน องค์กรท้องถิ่น ภาคประชาสังคม และรัฐ เพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และเสริมศักยภาพทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน นิตยา โพธิ์นอก และรัชต์ สแงมพะหมัด (2560) ระบุว่า ความตระหนักและความร่วมแรงร่วมใจคือปัจจัยสำคัญของการจัดการน้ำที่ยั่งยืน ขณะที่ข้อจำกัดหลักคือด้านงบประมาณและการพัฒนาศักยภาพผู้นำ รวมถึงการสื่อสารและสร้างจิตสำนึกความเป็นเจ้าของในชุมชน

การพัฒนาเศรษฐกิจบนฐานทรัพยากรน้ำต้องอาศัยการเสริมสร้างจิตสำนึก การเรียนรู้ร่วมกัน และการใช้ประโยชน์อย่างสมดุล โดยเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในชุมชนช่วยสร้างความเข้าใจต่อปัญหาและศักยภาพของลุ่มน้ำ นำไปสู่องค์ความรู้ใหม่ที่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่นและการจัดการทรัพยากรอย่างเป็นระบบ สอดคล้องกับ อภิญา ดวงจันทร์ (2559) พบว่า ภูมิปัญญาการจัดการน้ำของชุมชน เช่น การทำฝายชะลอน้ำ การรักษาป่าต้นน้ำ และความเชื่อด้านการอนุรักษ์ เป็นรากฐานสำคัญของการจัดการทรัพยากรที่ยั่งยืนและจำเป็นต้องถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ ทรัพยากรน้ำที่มีคุณภาพเอื้อต่อการทำเกษตรและปศุสัตว์ รวมทั้งพืชเศรษฐกิจ เช่น ถั่วลิสง ข้าวโพด พริก และแตงกวา ซึ่งสร้างรายได้ให้ครัวเรือนและเชื่อมโยงกับตลาด นอกจากนี้ยังสนับสนุนกิจกรรมสมัยใหม่ เช่น ร้านอาหารและร้านกาแฟที่ใช้ผลผลิตท้องถิ่น ซึ่งช่วยสร้างมูลค่าเพิ่มและเสริมเศรษฐกิจหมุนเวียนภายในชุมชน การบูรณาการพลังทางสังคมกับการจัดการน้ำจึงนำไปสู่ความมั่นคงทางอาหารและรายได้ที่ยั่งยืน โดยมีจิตสำนึก ความรู้ และความร่วมมือเป็นพลังขับเคลื่อนให้ชุมชนเข้มแข็งในฐานะเจ้าของทรัพยากร

3.2 การจัดการทรัพยากรน้ำแบบมีส่วนร่วม

การจัดการทรัพยากรน้ำแบบมีส่วนร่วมในลุ่มน้ำลำปะทาวอาศัยพลังทางสังคมเป็นกลไกหลักในการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อสร้างความมั่นคงด้านทรัพยากรที่เป็นรากฐานของเศรษฐกิจชุมชน สอดคล้องกับ ณรงค์ชัย วิวัฒนาช่าง และคณะ (2560) ซึ่งพบว่าระหัดวิดน้ำมีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตเกษตรกรในอดีต แต่ปัจจุบันถูกแทนที่ด้วยเครื่องสูบน้ำสมัยใหม่ กระบวนการดังกล่าวเริ่มจากการสร้างความเข้าใจและสำนึกความเป็นเจ้าของร่วม นำไปสู่การจัดทำกติกาชุมชนและการสืบทอดภูมิปัญญาจากปราชญ์ท้องถิ่นสู่คนรุ่นใหม่ ชุมชนประยุกต์ใช้เครื่องมือดั้งเดิมอย่างระหัดวิดน้ำร่วมกับเทคโนโลยีใหม่ผ่านกลไกกลุ่มระหัดน้ำและกิจกรรมลงแขกเพื่อการดูแลร่วมกัน ซึ่งเสริมสร้างทุนทางสังคมและความสามัคคี ผลลัพธ์ที่ได้คือระบบการจัดการน้ำที่ยั่งยืนซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจที่มีความสามารถในการพึ่งพาตนเองและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง

3.3 การพัฒนาเศรษฐกิจบนฐานทรัพยากรน้ำ

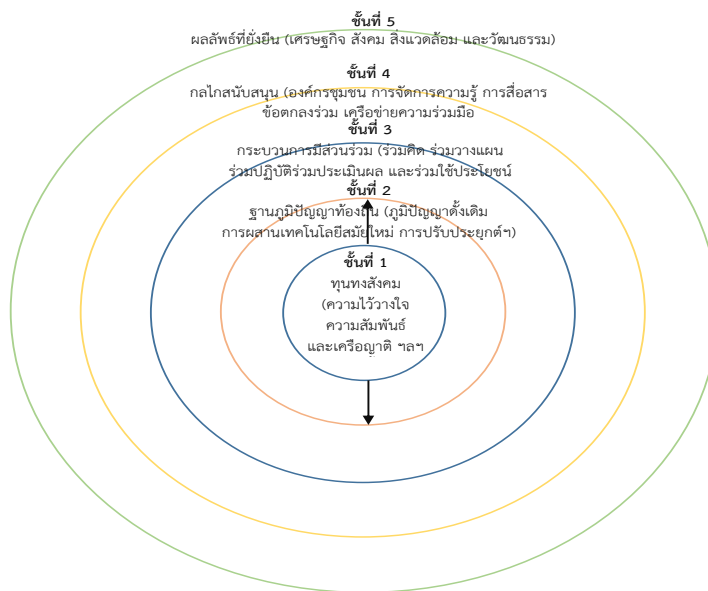
การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนลุ่มน้ำลำปะทาวตอนล่างอย่างยั่งยืน ต้องอาศัยพลังทางสังคมที่ขับเคลื่อนด้วยการเสริมสร้างจิตสำนึก และกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของทุกภาคส่วนในชุมชนกระบวนการนี้เปิดให้กลุ่มต่าง ๆ ร่วมสะท้อนปัญหาและสร้างองค์ความรู้ เพื่อการจัดการทรัพยากรน้ำอย่างสมดุลและสอดคล้องกับ

บริบทท้องถิ่น สอดคล้องกับ มนุษย์ มนุษจร และคณะ (2563) พบว่า สมาชิกในชุมชนมีความเข้าใจถึงปัญหา ความแห้งแล้งและตระหนักว่าการรวมกลุ่มกันจะช่วยแก้ปัญหาได้ดียิ่งขึ้น ในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ เพื่อสิ่งแวดล้อมในชุมชน ปัจจัยสำคัญอีกประการคือการถ่ายทอดองค์ความรู้และปลูกฝังจิตสำนึก สู่คนรุ่นหลัง ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งจะสร้างความตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรและอัตลักษณ์ ชุมชนรากฐานเหล่านี้จะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืนบนฐานความรับผิดชอบและการมีส่วนร่วมของ ชุมชนอย่างแท้จริง

องค์ความรู้ใหม่

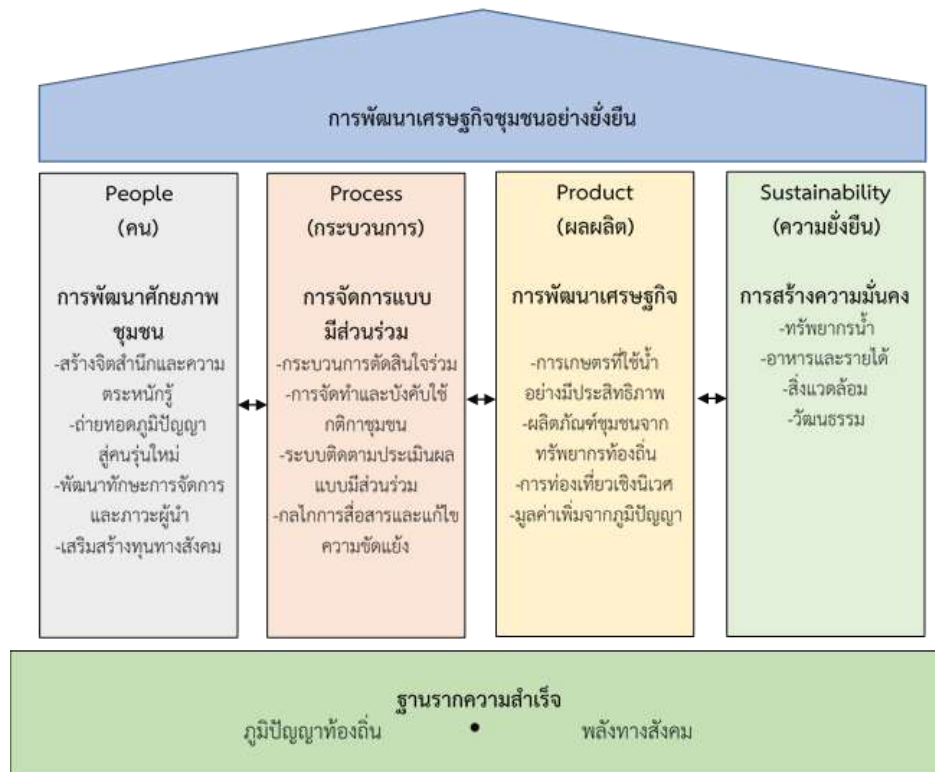
จากผลการวิจัย คณะผู้วิจัยได้พัฒนาองค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบของโมเดล SCWM (Social- Capital based Water Management Model) ซึ่งเป็นโมเดลการสร้างพลังทางสังคมเพื่อการจัดการทรัพยากรน้ำ อย่างยั่งยืน (ดังแสดงในภาพที่ 1) โมเดลนี้ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลักที่เชื่อมโยงกัน โดยมีทุนทางสังคม เป็นแกนกลางในการขับเคลื่อน ล้อมรอบด้วยฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น กระบวนการมีส่วนร่วม กลไกสนับสนุน และนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ยั่งยืนทั้ง 4 มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมควบคู่ไปกับโมเดลดังกล่าว คณะผู้วิจัยได้พัฒนารอบแนวคิด 3P+1S Framework เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบนฐาน การจัดการทรัพยากรน้ำ (ดังแสดงในภาพที่ 2) ซึ่งประกอบด้วย 4 เสาหลัก คือ People (การพัฒนาศักยภาพ ชุมชน) Process (การจัดการแบบมีส่วนร่วม) Product (การพัฒนาเศรษฐกิจ) และ Sustainability (การสร้าง ความมั่นคง) องค์ความรู้ใหม่ทั้งสองนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นที่มีบริบทคล้ายคลึงกัน โดยต้องปรับ ให้เหมาะสมกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและโครงสร้างทางสังคมของแต่ละพื้นที่

โมเดล SCWM การบริหารจัดการน้ำด้วยพลังทางสังคม

ภาพที่ 1 : โมเดลการสร้างพลังทางสังคมเพื่อการจัดการทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืน
ชื่อโมเดล : "โมเดล SCWM" (Social Capital-based Water Management Model)

กรอบแนวคิด 3P+1S Framework การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบนฐานการจัดการทรัพยากรน้ำ

ภาพที่ 2 : 4 เสาหลัก ที่ประกอบหลังคา “การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน” มีพื้นฐาน “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” และ “พลังทางสังคม”

ข้อเสนอแนะ

- ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย
 - ควรจัดตั้งกลไกการมีส่วนร่วมที่บูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความรู้สมัยใหม่
 - มุ่งพัฒนาเครือข่ายผู้ใช้น้ำแลกเปลี่ยนการจัดการน้ำบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - การประยุกต์ผลวิจัยเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่ยั่งยืนควรคำนึงถึงสมดุลทางนิเวศ
- ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป
 - ควรศึกษาต้นทุนทางสังคม (Social Cost): ศึกษาต้นทุนทางสังคมและสิ่งแวดล้อมของการทำเกษตรเชิงเดี่ยว/การใช้สารเคมี (สาเหตุหลักของปัญหามลพิษ) เพื่อสนับสนุนการเปลี่ยนผ่านไปสู่เศรษฐกิจบนฐานทรัพยากรน้ำที่ยั่งยืน
 - ควรศึกษาวงจรชีวิตของภูมิปัญญา: กลไกการถ่ายทอดความรู้และแรงจูงใจ ในการสืบทอดภูมิปัญญา (ระหัดวิดน้ำ/คลองไส้ไก่) จากคนรุ่นเก่า (51-60 ปี) ไปสู่คนรุ่นใหม่

เอกสารอ้างอิง

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.). เชื่อนลำปะทาว. เรียกใช้เมื่อ 11 ตุลาคม 2568 จาก [https://thai.tourismthailand.org/Attraction/เชื่อนลำปะทาว?](https://thai.tourismthailand.org/Attraction/เชื่อนลำปะทาว?utm_source=chatgpt.com)
[utm_source=chatgpt.com](https://thai.tourismthailand.org/Attraction/เชื่อนลำปะทาว?utm_source=chatgpt.com)
- กอบกุล รายชนะ. (2543). กฎหมายกับการจัดการทรัพยากรน้ำและชายฝั่งทะเล. ในอานันท์ กาญจนพันธุ์ (บก.), พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร กระบวนทัศน์และนโยบาย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เขมิกา วรวิฑูฒิกุล และคณะ. (2568). การบริหารจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมตามธรรมนูญจัดการน้ำ : บทบาทของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลหัวเมือง . Local Administration Journal. 18(2), 219-239.
- ณรงค์ชัย วิวัฒนาช่าง และคณะ. (2560). นวัตกรรมระดัดวิดน้ำจากภูมิปัญญาท้องถิ่น. วารสาร ว.มทรส. 5(2), 169-178.
- ธีระพล บุญตาระวะ, สมาน งามสนธิ และสุรินทร์ นิยมมางกูร. (2564). การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในจังหวัดปทุมธานี. วารสาร มจร สังคมปริทรรศน์. 11(4), 69-80.
- นัสชนะ ส่างช้าง. (2567). บทบาทของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืน. วารสารนวัตกรรมสังคมศาสตร์. 1(2), 45-55.
- นิตยา โพธิ์นอก และรัชต์ แสงมหะหมัด. (2560). การเสริมสร้างศักยภาพชุมชนเพื่อใช้สิทธิในการจัดการทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาชุมชนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. วารสารสถาบันพระปกเกล้า. 15(2), 70-93.
- ประมุข ศรีชัยวงษ์ และคณะ. (2566). นวัตกรรมชุมชนเพื่อเสถียรภาพความมั่นคงด้านน้ำสำหรับการยังชีพของประชาชนในลุ่มน้ำลำปะทาว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ. วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น. 7(1), 243-260.
- ปิยะมาศ เมดิธสง. (2562). รูปแบบการจัดการความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืนผ่านกระบวนการสร้างความรู้ด้วยตัวเองของชุมชนในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์. วารสารนาคบุตรปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช. 14(1), 1-13.
- ภวิชัยกันธพร มงคลชาติ และคณะ. (2564). การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่สีเขียวข้างทางเข้าสู่ความยั่งยืน จังหวัดสมุทรปราการ. วารสารนิเทศศาสตร์ มสธ. 11(1), 63-76.
- มนูญ มนุจร และคณะ. (2563). ปัจจัยสำคัญในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อสิ่งแวดล้อมชุมชนอย่างยั่งยืนในจังหวัดบุรีรัมย์. วารสารวิจัยและพัฒนาระบบสุขภาพ. 13(2), 581-589.
- รัชภูมิ ศรีเพ็ญ. (2564). การบริหารจัดการน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภคแบบมีส่วนร่วมในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลหนองโพ อำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์. Journal of Roi Kaensarn Academi. 7(2), 42-55.
- ศิริรัตน์ สังขรักษ์ และคณะ. (2563). บทความ: ผลกระทบของสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงต่อทรัพยากรน้ำและการจัดการ. วารสารสิ่งแวดล้อม. 24 (1), 1-9.
- สมศักดิ์ สงวนดี. (2564). พันทาสังคมกับการพัฒนาชุมชน. วารสารวิชาการแห่งอนาคต. 1(1), 1-8. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

- สุนทร ปัญญาพงษ์. (2554). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสังคมวิทยา. ชัยภูมิ : คณะศิลปศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ.
- หทัยชนก คตะสมบุรณ์ และ พระสุธี รัตนบัณฑิต. (2563). การขับเคลื่อนพลังชุมชนในการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติในเขตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา. วารสารมหาจุฬาริชาการ. 7(2), 301-317.
- อภิญา ดวงจันทร์. (2559). การจัดการทรัพยากรน้ำด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านนาป่าหนาด อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย. วารสารวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏเลย. 11(37), 57-65.
- อัมพิกา อ่ำลอย. (2568). ระบบเหมืองฝายเมืองคอง : ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการจัดการน้ำอย่างยั่งยืนของชุมชนเกษตรกรรมในแอ่งที่ราบ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์. 20(1), 17-30.
- ไทยพีบีเอส. (2566, 16 มิถุนายน). ชาวบ้าน 2 ฝ่ายยอมรับแนวทางปรับเปลี่ยนจุดชุดล่อกลำปะทอน. เรียกใช้เมื่อ 11 ตุลาคม 2568จาก https://www.thaipbs.or.th/news/content/271163?fbclid=IwAR2wxSfYzliuVAGML3d90kPTHjrJvDYQFfgPHajla_BamCi_Pxf71I5stMo
- Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. Educational And Psychological Measurement, 30(3), 607-610.
<https://doi.org/10.1177/001316447003000308>